

Список литературы

1. Лосев, А. Ф. История античной эстетики: Итоги тысячелетнего развития: в 2 кн. / А. Ф. Лосев. – М., 1994. – Кн. 2. – С. 259.
2. Кант, И. Критика способности суждения / И. Кант. – М., 1994. – С. 179.
3. Гегель, Г. В. Ф. Эстетика: в 4 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М., 1968. – Т. 1. – С. 109.
4. Эстетика. Словарь / под общ. ред. А. А. Беляева. – М.: Политиздат, 1989. – С. 119.
5. Golaszewska, Maria. Estetyka piesciu zmyslow / Maria Golaszewska. – Warszawa – Krakow: PWN. – 1997. – S. 45.
6. Мукарежовский, Ян. Исследования по эстетике и теории искусства / Ян Мукарежовский. – М.: Искусство, 1994. – С. 88–95.
7. Бычков, В. В. Эстетика: учеб. / В. В. Бычков. – М., 2012. – С. 83.
8. Натева, А. Искусство и общество / А. Натева. – М., 1966.
9. Yuzl, M. Vstah esteticke a umelecke hodnoty / M. Yuzl // Estetika, rocnik XIV. – 1977. – № 3. – P. 173.
10. Американская философия искусства: основные концепции второй половины XX века – антиэссенциализм, перцептуализм, институционализм: антология / под ред. Б. Дземидока, Б. Орлова. – Екатеринбург: Деловая книга, 1997. – 320 с.
11. Салеев, В. А. Эстетическое и художественное (ценностные аспекты специфики и взаимоотношения) / В. А. Салеев // Вестник Московского университета. Сер. 7. Философия. – 1986. – № 3. – С. 60.
12. Saleev, Vadim. Aesthetics World in Neoaxiological Measurement / Vadim Saleev // 19th International Congress of Aesthetics. Book of abstracts. – Krakow, 2013. – P. 255–256.

The paper argues art versatility in the light of neoaxiology, postulates structure of artistic value, synthesizes the aesthetic and nonaesthetic components. At the same time provides an attempt to give a definition of artistry.

Салеев Вадим Алексеевич, доктор философских наук, профессор, заслуженный деятель культуры Республики Беларусь, главный научный сотрудник БГАИ, г. Минск.

УДК [008:39(=161.3):821.161.3.09 Кондратьев (043.3)]

А. І. Смолік

БЕЛАРУСКІЯ МАТЫВЫ Ў ТВОРАХ І. К. КАНДРАЦЬЕВА

Аналізуецца аўтарскі стыль літаратурных твораў невядомага для беларускіх чытачоў пісьменніка XIX ст. І. К. Кандрацьева. Увага акцэнтавана на беларускіх матывах яго твораў, адлюстраванні ў іх вуснай народнай творчасці, праблемы экюменізму.

У апошнія гады ў расійскіх выдавецтвах значнымі накладамі пачалі выдавацца асобныя творы таленавітага беларускага паэта, празаіка, драматурга Івана Кузьміча Кандрацьева. Так, выдавецтвы «Панорама», «Цідатель», «Мир книги», «РИЦ Литература», «Директ-Медиа» і інш. выпусцілі ў свет кандрацьеўскія творы «Салтычиха», «Бич божий», «Драма на Лу-

бянке», «Крамольница», «Седая старина Москвы», «Московский Кремль». На жаль, да сённяшняга часу яго творчая спадчына невядома не толькі шырокаму колу беларускіх чытачоў, але і літаратуразнаўцам. У Беларусі няма не толькі якіх-небудзь аналітычных прац, прысвечаных яго творчасці, але і біяграфічных звестак аб славытым нашым суайчынніку. У сувязі з гэтым неабходна сказаць колькі слоў аб жыццёвым і творчым шляху І. Кандрацьева. Нарадзіўся ён 9 (21) ліпеня 1849 г. у сяле Каловічы Вілейскага ўезда ў беднай сялянскай сям'і. Вучыўся ў Смаленскай школе ваенных кантаністаў (1856–1858), затым у фельчарскай школе пры Пенярбургскай медыка-хірургічнай акадэміі. З сярэдзіны 1860-х гадоў жыве ў Вільні. Захапляецца тэатрам, паэзіяй. Выконвае асобныя ролі ў Віленскім тэатры. Літаратурная дзейнасць пачынаецца ў 1868 годзе, калі ў «Віленскім весніку» быў апублікаваны першы верш «Вільня 22-га кастрычніка 1868 г.» [1]. У наступным годзе «Віленскі веснік» друкуе яшчэ шэраг вершаў маладога паэта («Вільня» [2], «З кожным годам у краі нашым...» [3], «19 лютага» [4], «З натуры» [5]). Перакладае на рускую мову лепшыя беларускія народныя песні, пераважна тыя, якія прадстаўлялі этнаграфічную цікавасць і заключалі ў сабе нешта своеасаблівае, выключна ўласцівае беларускай песні. Спрабуе сябе Іван Кандрацьеў у якасці драматурга. Піша вадэвіль «Валасны пісар, альбо Дзе хвост пачатак, там галава мачала», які быў апублікаваны ў Вільні асобным выданнем [6]. У «Весніку...» былі апублікаваны яшчэ два «драматычныя жарты» «Сцэнка на Віленскай таўкучцы» і «Гандаль у мястэчках Паўночна-Заходняга края» [7]. У 1872 годзе ў Расіі камісіяй апекі аб рабочых і рамесніках праводзіўся конкурс п'ес для народных тэатраў, у якім удзельнічаў і наш суайчыннік. Па выніках конкурсу яго гістарычная драма «На Паволжы» была прызнана лепшай, а яе аўтару быў прысуджаны Вялікі залаты медаль. І. К. Кандрацьеў застаецца ў Маскве, пачынаецца зорны час пісьменніка з народа. Ён з галавой акунаецца ў літаратурнае жыццё Масквы. Працуе адначасова ў некалькіх рэдакцыях часопісаў і газет, выконвае абавязкі сакратара. Ён становіцца актыўнейшым удзельнікам літаратурна-музычнага гуртка, які стварыў Іван Сурыкаў для пісьменнікаў-самавучак з народа. Паэтычныя творы І. К. Кандрацьева склалі два зборнікі «Думы и были» (1884) і «Под шум дубрав» (1897) [8]. Паэтам створаны таксама больш буйныя паэтычныя творы. Яго сучаснікі пазітыўна адгукнуліся на паэмы «Полтавская певунья» і «Альманзор», «Правда матушка».

Ім напісаны добра вядомыя і любімыя народамі Беларусі і Расіі, такія песні, як: «По диким степям Забайкалья», «Чудо-гусли», «Сила песни», «Свирель», «То песни родины моей...», «Достался жребий мне святой...», «Черноброва краса Дуся...» і інш.

У маскоўскі перыяд ім створана значная колькасць драматычных твораў: п'есы «Разлучница», «Легко отделался», «Березовая гать», аднаактных п'ес-«жартаў» «Воевода Волчий Хвост», «На Плющихе», «Ради копеечки» і інш.

Паэт займаўся таксама перакладамі твораў славутых еўрапейскіх аўтараў. Сярод перакладаў І. Кандрацьева найбольш удалымі лічацца пераклады твораў Дж. Байрана, І. В. Гёте, Г. Гейне, В. Гюго, Ф. Копе, Л. Каманса, Петрарка, Л. Уланда.

Нягледзячы на тое, што літаратурная дзейнасць Івана Кузьміча адбывалася ў Маскве, ён не забываў свае карані. Аб гэтым сведчаць рытмічныя і інтанацыйныя сродкі і вобразы беларускага песеннага фальклору, якія ўвасоблены ў яго вершах, баладах і паэмах. Беларускія матывы выразна праяўляюцца ў баладах «В ночь на Купалу» [8, с. 297], «Чурило» [8, с. 110], «Мститель» [8, с. 161]. У баладзе «Литвинка» паэтам увасоблена барацьба беларускага народа з крыжацкімі захопнікамі. Аўтарам выкарыстаны такія характэрныя для беларускай вуснай народнай творчасці сродкі, як дыялог дзяўчыны з ракой.

*Раным-рано на широкий Неман
За водой литвинка выходила.
Постояла, рученьки сложила
И, печальная, к нему заговорила:
«Ой, Ты, Неман, Неман,
Черный да суровый!
Где литвин мой храбрый,
Статный, чернобровый!
По весне отъехал
Он с княжой дружиной,
С длинной, острой пикой
И с трубою длинной!»
Раным-рано расшумелся Неман:
На волну волна бурлива набегала,
Пену белую рвала, кружила,
И, играючи, литвинке отвечала:
«Не грусти, девчина,
Смертию героя
Пал твой ратник любый
Средь полей и боя!
Крестоносец смелый
Прискакал в дружину:
Проколол он сердце
Твоему литвину!»
Раным-рано всколыхнулся Неман
Руки белая ломаючи, рыдая,
Словно камень, сорванный с утеса,
В Неман кинулась литвинка молодая [8, с. 77–78].*

Даследаванне творчай спадчыны паказвае, што ў паэтычных, пражаных і драматургічных творах І. К. Кандрацьева маецца ґрунтоўны этнаграфічны пласт, які ўзнаўляе шэраг абраднасцяў, рытуальных дзеянняў далёкіх нашых продкаў. Так, у рамане «Бич Божий» вельмі ґрунтоўна адлюстраваны разнастайныя рытуалы і абрады, якія тычыліся ўсяго жыццёвага цыкла славян, якія ў дахрысціянскі перыяд засялялі тэрыторыю сучаснай Беларусі [9]. Асабліва панарамна паказаны рытуальныя дзеянні, звязаныя з вясельнай абраднасцю і культам памерлых. І. Кандрацьеў у дэталі перадае рытуал ахвярапрынашэння, пачуцці маладой дзяўчыны, якая дабрахвотна пагадзілася быць ахвярай на пахавальным вогнішчы загінуўшых у бітве воінаў. Ідучы на ахвярнае вогнішча яна распаўядае прысутным, што ёй падаецца: «Вот вижу я моего отца и мать мою. Вот вижу я всех моих предков. Вот вижу я моего господина: он восседает в светлом, цветущем вертограде, зовет меня! Пустите меня к нему!» [9, с. 18].

У баладзе «Курган» І. Кандрацьеў таксама намаляваў абрад пахавання важака славянскага племя з чалавечымі ахвярапрынашэннямі: «И жгли костры, и плакали навзрыдь. / Убили женъ, рабовъ за ними съдомъ, / Чтобъ миру былъ невдомъ / Курганъ, гдѣ гробъ зарытъ» [8, с. 52].

Раман «Бич Божий» дае чытачу магчымасць пазнаёміцца з асноўнымі элементамі традыцыйнага вяселля старажытных славян ва ўсёй яго незвычайнай яркасці і разнастайнасці. У частцы кандрацьеўскага твора «Пир и клятва у костра» апісваецца вяселле князя. Паказ традыцый пачынаецца з вясельных падарункаў. У славян, адзначае І. Кандрацьеў, існаваў звычай, што не жонка несла падарункі мужу, а, наадварот, муж нес іх будучай жонцы. Падарункі мужніны заключаліся ў наступным: муж дарыў жонцы вала, каня, шчыт, сякеру і меч. Такія падарункі папярэджвалі нявесту, што яна становіцца спадарожніцай мужа, якая павінна падзяляць усе нягоды, небяспеку, шчасце і бяду як падчас вайны, так і ў мірны час. Дадзеныя дары жонка павінна была перадаць іх дзецям, ад якіх прымуць нявесткі і, у сваю чаргу, перададуць унукам [9, с. 38]. Вельмі каларытна перадае аўтар рамана рытуальныя дзеянні ў прадшлюбную ноч. Па славянскай традыцыі маладыя перад вяселлем не павінны былі спаць. Нявеста ў ноч перад шлюбам павінна была ткаць ці прасці. Сяброўкі забаўлялі нявесту песнямі. Жаніха забаўлялі віцязі вайсковымі апавяданнямі. Бяссонная ноч садзейнічала моцнаму сну ў першую шлюбную ноч. Таму што неспакойная ноч лічылася ў славян нядобрай прыкметай. Вельмі дэталёва малюе пісьменнік вясельныя ўборы маладых і гасцей, тлумачыць сімвалы кожнага элемента вясельнага касцюма. Вопратка маладых была белая колеру, які сімваліза-

ваў іх пераход ад юнацтва да дарослага, сталага жыцця. Чырвонага колеру быў толькі пояс, які лічыўся эфектыўным абярэгам. Фетішамі, адзначае І. Кандрацьеў, лічыліся шпількі, крыжык, лісце рабіны і яе плады, якія клаліся ў абутак, кішэні, прышпільваліся на адзенне са сподняга боку.

Аналіз тэкста разглядаемага рамана і іншых твораў дае падставы меркаваць, што І. Кандрацьеў дасканала ведаў сямейна-бытавыя абрады славян, якія склаліся на тэрыторыі Беларусі, і адлюстроўваў іх у сваіх мастацкіх творах.

Спіс літаратуры

1. Кондратьев, И. К. Вильна 22-га кастрычніка 1868 г. / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1868. – № 119. – 24 окт.
2. Кондратьев, И. К. Вильна / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1869. – № 43. – 17 апр.
3. Кондратьев, И. К. С каждым годом в крае нашем... / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1868. – № 89–90. – 14 авг.
4. Кондратьев, И. К. 19 февраля / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1869. – № 21. – 22 фев.
5. Кондратьев, И. К. С натуры / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1869. – № 21. – 22 фев.
6. Кондратьев, И. К. Волостной писарь, или Где хвост начало, там голова мочало: русский водевиль в одном действии / И. К. Кондратьев. – Вильна: [б. и.], 1879.
7. Кондратьев, И. К. Торг в местечках Северо-Западного края / И. К. Кондратьев // Виленский вестник. – 1871. – № 31. – 16 марта.
8. Кондратьев, И. К. Под шум дубрав: песни, думы, былины, народные сказания / И. К. Кондратьев. – М.: И. А. Морозов, 1898. – 424 с.
9. Кондратьев, И. К. Бич Божий. Божье знамение / И. К. Кондратьев; послесл. К. Новикова. – М.: Панорама, 1994. – 255 с.

The author of the article analyzes style of writer of the XIX century I. K. Kondrat'ev, who is unknown for Belarusian readers. Author focus on belarusian motives, reflection of folklore and problems of ecumenism in his works.

Смолік Аляксандр Іванавіч, доктар культуралогіі, прафесар, заг. кафедры культуралогіі БДУКМ, г. Мінск.